

نگاهی به فرهنگ فارسی اعلام

● مرزیه رسولی املشی

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

بنابر نظر مؤلفان اثر، محتوا و نوع اطلاعات ارائه شده در این فرهنگ، متمایز با دانشنامه بوده و در آن تنها به ارائه آگاهی‌های اولیه و اساسی درباره هر مدخل پرداخته می‌شود. لذا لازم است خواننده برای کسب اطلاعات بیشتر و با دامنه وسیع‌تر به کتاب‌های مربوط به آن زمینه رجوع نماید.

معیار انتخاب حدود ۱۴۰۰۰ مدخلی که در این فرهنگ آمده، چنانکه مؤلفان در مقدمه کتاب اشاره می‌کنند، توجه به ویژگی‌های زیر بوده است (نک: پیشگفتار، ص پنج):

۱. تعلق به زمان معاصر یا گذشته نزدیک
  ۲. تعلق به ایران به مفهوم تاریخی آن
  ۳. تعلق به سرزمین‌های همجوار
  ۴. تعلق به خلاقیت‌های فکری و فرهنگی
  ۵. معروفیت در ایران (به ویژه در اثرهای مکتوب)
- هم‌چنین اشخاصی که در این فرهنگ مدخل قرار گرفته‌اند، کسانی هستند که تا سال ۱۳۸۰ در قید حیات بوده‌اند (جز یک یا دو استثنا).

بخش آغازین کتاب، شامل پیشگفتاری مفید و جامع درباره چگونگی انتخاب مداخل و توضیحات مختصر درباره نوع اطلاعات آن‌ها، «راهنمای استفاده از فرهنگ» و جدول نشانه‌های آوایی می‌باشد. در «راهنمای استفاده از فرهنگ» علاوه بر اینکه واژه‌هایی از قبیل مدخل، آواشناسی، قلاب (کروشه)، مطلب داخل پرانتز، و غیره بسیار کوتاه توضیح داده شده‌اند، هم‌چنین نمونه‌هایی از مدخل‌های کتاب با نشانگرهای رنگی روی کلمات، توضیح مورد نظر را عینی‌تر و ملموس‌تر نموده‌اند.

پیشینه مؤلف

غلامحسین صدری افشار متولد ۱۳۱۳ در ارومیه، تاکنون بیش از ۲۵ عنوان کتاب تألیف و ترجمه کرده است که معماری ایران اثر پوب،

● غلامحسین صدری افشار، نسرين حکمی، نسترن حکمی. فرهنگ فارسی اعلام، تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۸۳، ۸۲۹ صفحه، وزیری.

فرهنگ فارسی اعلام، همچنان که از عنوان آن پیداست مجموعه‌ای گزیده از اعلام به زبان فارسی است. این فرهنگ به معرفی اسامی تاریخی (اعم از شخصیت‌ها، حکومت‌ها، خاندان‌ها، رویدادها، بناهای تاریخی و ...)، هنرمندان (شامل نقاشان، خطاطان، نویسندگان، شاعران، ...)، آثار ادبی (منظومه‌ها، رمان‌ها، نمایش‌نامه‌ها، فیلم‌ها)، شخصیت‌های علمی (کاشفان، جهانگردان، مخترعان، دانشمندان و ...)، آثار فرهنگی (از قبیل موزه‌ها، بناها، مساجد و مدرسه‌ها)، رویدادهای اجتماعی مربوط به جنگ‌ها و انقلاب‌ها، سازمان‌ها و نهادهای ملی و بین‌المللی و اعلام جغرافیایی (شامل کشورها، ایالت‌ها، شهرها، شهرستان‌ها، کوه‌ها، دریاها، دریاچه‌ها، اقیانوس‌ها و ...) و اطلاعات گوناگون دیگری از قبیل روزهای یادبود، اساطیر، فرقه‌ها، قوم‌ها و غیره می‌پردازد.

این اثر منبع با ارزشی برای یافتن اطلاعات درباره برخی شخصیت‌های معاصر است و وجود برخی مدخل‌ها که به راحتی نمی‌توان در فرهنگ‌های دیگر اطلاعاتی درباره آن‌ها جست، مانند اسامی روزها (روز پدر، پرستار، جهان صلح و...)، بانک‌ها و مدخل‌هایی مانند بریتانیکا (دائرةالمعارف انگلیسی)، پنجاه و سه نفر (گروهی ایرانی...)، دیسی‌لند (نخستین پارک تفریحی در کالیفرنیا آمریکا)، عموسام و غیره از امتیازات این فرهنگ به‌شمار می‌آید و گردآوری آن‌ها در یک فرهنگ یک‌جلدی کاری بس سنگین و درخور تقدیر است.

تصاویر کتاب شامل تصویر اشخاص، صورت‌های فلکی، نقشه کشورها، استان‌ها، شهرها و شهرستان‌های ایران، مناظر، بناهای تاریخی مهم ایران و جهان، و استفاده از قطع‌های یکسان از جمله ویژگی‌های درخور توجه این فرهنگ ارزشمند است.

از دیگر ویژگی‌های قابل اعتنا این است که اطلاعات مربوط به اسامی جای‌ها و مناطق جغرافیایی، از شیوه خاص و یکسانی تبعیت می‌کند، همان‌گونه که در فرهنگ‌های جغرافیایی چون *Webster Geographical Dictionary* متداول است. تعریف مدخل با آوردن کلماتی مانند آبشار، خلیج، دریاچه، دریا، رود، شهر، شهرستان، شهر بندری، شهر صنعتی و غیره و استفاده از اعداد برای ویژگی‌های مختلف این نوع مدخل‌ها، به کوتاهی و ایجاز اطلاعات کمک بسیاری می‌کند. توجه به این مهم در این اثر به استفاده‌کننده این امکان را می‌دهد که در حداقل زمان ممکن به بیشترین اطلاعات دست یابد.

همان‌گونه که در فرهنگ‌ها معمول است، اعلام مشابه هر کدام جداگانه و مستقل در مدخل قرار می‌گیرند، اما در این اثر مدخل‌های مشابه در زیر یک مدخل آمده‌اند، این مسأله حکایت از نگرش مؤلفان نسبت به مسائل اطلاعات عمومی دارد و خواننده در یک نگاه اطلاع ویژه‌ای را کسب می‌نماید، مثلاً در نگاهی به مدخل «تاریخ عالم‌آرا» اطلاعات سه تاریخ عالم‌آرا وجود دارد: عالم‌آرای امینی، عالم‌آرای عباسی، عالم‌آرای نادری. در مورد مدخل «سردار اسعد» که لقب دو تن از دولتمردان ایرانی است و یا مدخل «مسجد جمعه» شامل مسجد جمعه اصفهان، برسیان، بروجرود و تبریز می‌باشد.

در برابر اطلاعات ناقص برخی از مدخل‌ها، علامت سؤال گذاشته شده است که نشان می‌دهد اثر حاضر در ویرایش‌های

فرهنگ گزیده و انگلیسیان در ایران، از آن جمله است. همچنین وی کتاب پنج‌جلدی مقدمه بر تاریخ علم به قلم جرج سارتون را ترجمه و منتشر کرده است. از دیگر آثار وی: فرهنگ مترجم (انگلیسی - فارسی، فارسی - انگلیسی)، سرگذشت سازمان‌ها و نهادهای علمی و آموزشی در ایران، واژه‌نامه فنی (انگلیسی - فارسی)، کتابنامه علوم ایران و فرهنگ جیبی زبان فارسی امروز، می‌باشد. درباره وی آمده است:

«در میان چهره‌هایی که در حوزه فرهنگ‌نویسی فارسی به فارسی کار و تلاش می‌کنند، دکتر غلامحسین صدری افشار نامی آشنا و قابل اعتناست وی به اتفاق خانم‌ها نسرین و نسترن حکمی توانسته‌اند، برخی از تابوهای دست و پاگیر فرهنگ‌نویسی را شکسته و فرهنگی را تدوین کنند که به کار امروزیان آید. به همین جهت نام فرهنگ خود را فرهنگ فارسی امروز نهاده‌اند. این فرهنگ جایزه کتاب سال حوزه کلیات را نیز به خود اختصاص داد. ویژگی مهم این فرهنگ و سه تنی که روی آن کار می‌کرده‌اند، توجه به روزآمد کردن و ویرایش‌های متعدد است و تا چندی دیگر فرهنگ فارسی به فارسی مدرسه و فرهنگ فارسی اعلام را هم از این سه تن شاهد خواهیم بود.» (نک: [Http://www.Persian-language.org](http://www.Persian-language.org)).

درباره اثر

فرهنگ فارسی اعلام از جمله فرهنگ‌های فارسی است که ویژگی بارز آن، تدوین اطلاعات به صورتی موجز، مفید، پرمحتوا و در عین حال سهل‌الوصول می‌باشد. دقت، درستی، پرهیز از جملات مهجور و طولانی در اطلاعات مداخل نمایان و آشکار است. طول و حجم مداخل با بار ارزشی مهم و مداخل با ارزش پایین‌تر، به گونه‌ای طراحی شده‌اند که در عین دارا بودن اطلاعات کافی، تفاوت چندانی از لحاظ اختصاص اطلاعات در حد پاراگراف، صفحه و یا صفحات نداشته باشند و این تفاوت تنها در چند جمله می‌باشد.

مسئلاً نویسندگان این اثر با ذهنیتی طراحی شده و پیش‌بینی‌های لازم، این روش را برای یکدستی مداخل برگزیده‌اند. همچنان که مؤلفان در مقدمه کتاب ابراز می‌نمایند: «آنچه این فرهنگ را از اثرهای مشابه فارسی متمایز می‌کند، سبک و روش مندی آن است و نه چیزی دیگر». این فرهنگ کاملاً روش مند و با بار معنایی بالایی نگارش شده است.

بعدی کامل تر خواهد شد. نک: مظفرآباد (جمعیت؟)؛ املش (مساحت؟)

دیگر ویژگی بارز این اثر، وجود یک نمایه انگلیسی به فارسی می باشد که در انتهای کتاب برای املائی انگلیسی سرواژه هایی که تلفظ یا معادل فارسی آن ها با تلفظ انگلیسی متفاوت است، در نظر گرفته شده است. این معادل ها که در فرهنگ های مشابه پس از آوانویسی آن ها نوشته می شوند، چه بسا خواننده را به جای دستیابی به اطلاعات اصلی و پایه به اطلاعات فرعی مدخل مشغول کند. بنابراین طرح چنین نمایه ای، ایده و اندیشه ای نو در این راستا می باشد. گرچه لازم به ذکر است که در مورد مدخل های مربوط به اسامی خارجی، علاوه بر تلفظ، املائی زبان ملی شان مثل فرانسوی، اسپانیولی، انگلیسی و... نیز از الزامات اساسی این گونه مدخل ها می باشد.

علاوه بر این، در این اثر ممتاز برخی از نکات زیر قابل تأمل است:

۱. آوردن مدخل بسیاری از اسامی مهجور و بیگانه که با هیچ یک از معیارهای مدخل گزینی که در مقدمه کتاب اشاره شد همخوانی ندارد، مانند:

دانتریک (خلیج، شاخه پهنی از جنوب دریای بالتیک در شمال لهستان) / پیائوئی (ایالتی در شمال خاوری برزیل) / پیچنستا (شهر، در شمال ایتالیا) / مونترس (بزرگ ترین استان جمهوری ایرلند) / سرس = کرسو (جزیره در باختر کرواسی) و ...

۲. فقدان مدخل های بسیاری که با معیارهای مدخل گزینی این فرهنگ هماهنگی دارد، مانند:

سیمای جمهوری اسلامی ایران (در حالی که صدای جمهوری اسلامی ایران مدخل قرار گرفته است)؛ رصدخانه مراغه، دانشگاه تهران، مرتضی آوینی، احمد تفضلی، علی حاتمی، محمود افشار، و رمان های برباد رفته، دکتر ژیاگو، جان شیفته و ... (در حالی که رمان خوشه های خشم مدخل قرار گرفته است).

۳. عدم وجود منابع و مأخذ اعلام که نه در ذیل مدخل ها و نه به صورت کتابنامه قید نگردیده اند، از کاستی های چنین فرهنگ مفیدی است.

۴. در فرهنگ های معتبر، چنانچه در شرح یک مدخل از عناوین خاص دیگری یاد شود که خود در آن کتاب مدخل هستند، معمولاً به نوعی به مدخل بودن آن ها اشاره می گردد، در این کتاب در برخی موارد این گونه اسامی در شرح ذیل یک مدخل با استفاده از فونت سیاه مشخص گردیده اند، اما این قاعده در همه مدخل ها رعایت نشده است.

۵. برای برخی اسامی بانک ها، بندرها، مساجد، کتابخانه ها و ... مانند: بانک صادرات، مسجد شیخ لطف الله، مسجد وکیل، کتابخانه اسکندریه، موزه متروپلیتن و ... ارجاع از نام آن ها وجود ندارد.

۶. در این کتاب از رسم الخط ویژه ای استفاده شده است، از جمله نوشتن (ی) مقصوره به صورت الف. اما به کار گرفتن این رسم الخط در نوشتن نام هایی از قبیل عیسی، مجتبی، مرتضی، مصطفی و یحیی در مدخل های زیر نامناسب می نماید:

چمران، مصطفا (ص. ۲۹۲) / حنانه، مرتضا (ص. ۳۰۷) / عیسا مسیح (ص. ۴۹۲) / مینوی، مجتبا (ص. ۷۱۲) / یحیا برمکی (ص. ۷۹۱).

در این خصوص باید گفت که به طور معمول نمی توانیم اسامی اشخاص را به نحو دلخواه تغییر دهیم و لازم است از رسم الخط ثبت شده آن ها استفاده کنیم. چنان که می دانیم در این گونه موارد، رسم الخط افراد همان گونه است که خود فرد آن را می نویسد و در شناسنامه وی آمده است. این تغییر رسم الخط تا جایی پیش رفته است که کتاب مشهور حیات یحیی نیز به صورت «حیات یحیا» نوشته شده است، نک: مدخل دولت آبادی، یحیا.

۷. تاریخ تولد و وفات اشخاص، گاه به صورت کامل و گاهی تاریخ وفات بدون سده در نظر گرفته شده است، نک:

- جمال الدین واعظ (۱۲۷۹-۱۳۲۶ قمری)
- گیوم دولوریس ... (حدود ۱۲۱۵ - حدود ۱۲۷۸)
- گنیز بورو ... (۱۷۲۸-۸۸ میلادی)
- کاظمی ... (۱۳۰۳-۷۵ شمسی)
- کاظم زاده ایرانشهر ... (۱۲۶۲-۱۳۱۴ شمسی)
- مازاتچو ... (۱۴۰۱-۲۸ میلادی)

آوردن اعداد از راست به چپ، با حذف دورقم مربوط به سده نیز شکلی نامأنوس و مبهم است. حال آنکه انتظار می رفت برای رعایت اختصار، به جای کلماتی مانند: «میلادی»، «شمسی»، «قمری» که در مداخل مربوط به اسامی بکار رفته اند از حروف اختصاری (م)، (ق)، (ش) استفاده شود.

۸. در حالی که همه مدخل ها آوانویسی شده اند، نام کوچک افراد فاقد آوانویسی است.

***

در پایان ضمن ارج نهادن به کار در خور توجه مؤلفان و انتشارات وزین فرهنگ معاصر برای همه فرهنگ دوستان و فرهنگنامه نویسان ایران زمین آرزوی توفیق می کنم.